

KAKO ČITATI PROSTORNI KOMPLEKS FORUM/OBALA? (U KONTEKSTU URBANISTIČKOG PLANIRANJA GRADA ZADRA)

JOSIP VRANČIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 711.4(497.5 Zadar)
Stručni članak
Professional paper

Primljeno: 1996-10-18
Received

Autor kritičko i analitički izvještava o dilemama u oblikovanju urbanističkih planova grada Zadra, u vrijeme od 1989./90. (kad je prvi put predložen aktualni Generalni urbanistički plan, tj. GUP) do danas. Usporedno s tim GUP-om bio je predložen i vrlo kontroverzan PUP (Provedbeni urbanistički plan) za povijesnu jezgru, koji se kasnije više nije pojavljivao, ali se povremeno obnavljaju njegova polazišta. U raspravama, u povodu predlaganja planova, odnosno predlaganja "izmjena i dopuna", formirala su se dva načelna gledišta.

Prvo, s kojeg su prvotno i rađeni predlagani planovi, nosi pretežno karakter poslovnog i oblikovno-tehničkog viđenja, dok je suprotno gledište, koje zastupa i autor članka, utemeljeno na kulturološkom pristupu, tj. viziji grada primarno kao primjerenom čovjekovom staništu (u materijalnom i duhovnom smislu). Središnji problem, na kojem se najjasnije ističu razlike dvaju gledišta, pitanje je odnosa prema povijesnoj jezgri i posebno prema njezinom središnjem spomeničkom kompleksu - Forumu i Krešimirovoj obali.

- Predlagači planova (GUP-a i PUP-a, 1989.) iznose i brane ideju o povijesnoj jezgri i spomeničkom kompleksu kao univerzalnom, kulturnom i poslovnom središtu integriranog Grada, te na tragu takvoga viđenja planiraju i vrlo obilatu izgradnju upravo na tom području. Oni se kod toga dijelom pozivaju na nekadašnji izgled tih prostora, koji je nastao izgradnjom nakon rušenja gradskih bedema, a koji je nestao u bombardiranju u Drugom svjetskom ratu.

- Suprotno, kulturološko viđenje, uporno stoji na isticanju specijalnog statusa povijesne jezgre, kao zaštićene urbane cjeline i na izuzetnoj kulturno-povijesnoj i prirodnoj znakovitosti područja Forum - Obala. Na tim osnovama treba sačuvati specifičan karakter povijesnog grada, njegovih mjerila i odgovarajućih sadržaja. Kompleks Forum - Obala treba njegovati kao

visokokvalitetan prostor ljudskog druženja u ozračju kulturno-povijesnih značenja i prirodne ljepote. Poslovne sadržaje i moderni život treba predvidjeti na prostorima novoga Zadra.

Zbog otpora javnosti GUP 1989. god. nije bio iznesen pred općinsku Skupštinu, međutim, tri godine kasnije (1992.), u novoj hrvatskoj državi, Skupština ga prihvaća, ali u novoj redakciji i s posve izmijenjenim, sada kulturološki zasnovanim, odrednicama. Međutim, kratko vrijeme nakon toga počinju se javljati sa službene strane kritike na prihvaćeni GUP. Kritike se konstituiraju kao novi prijedlog "izmjena i dopuna", ali sada sa suprotnog stanovišta, utemeljenog primarno na tržišnim i tehničkim kriterijima. Tu se ponovno oživljuje ideja o integritetu Grada, a o specifičnom statusu povijesne jezgre se ne govori. Ona je, režimom izgradnje, uključena u "zonu A", zajedno s drugim dijelovima novoga Zadra izgrađene urbane infrastrukture. Izlaz iz ovih kontroverza prostornog uređenja grada Zadra, autor vidi u održavanju multidisciplinarnog savjetovanja koje bi trebalo utvrditi načelne odrednice kao okvir za uspješno praktično djelovanje.

Prijedlozi Generalnog urbanističkog plana (GUP) za grad Zadar i Provedbenog urbanističkog plana (PUP) za njegovu povijesnu jezgru pokrenuli su, svojevremeno (1989./90.), čitav niz pitanja, važnih i manje važnih. Doduše, zbog načina organizacije javne rasprave, više se govorilo o pojedinim i često manje važnim temama dok su ključna, načelna pitanja koja je trebalo raspraviti prije početka planiranja, bila potisnuta u pozadinu. Jedno od takvih pitanja je *načelno određenje karaktera i funkcije povijesne jezgre u prostornom kontekstu velikog Zadra*. Da jezgra pripada središnjem dijelu Grada i da je "mjesto najvećeg interesa cijelog Grada", o tom nema spora. Neslaganja se pojavljuju onda kad se određuje njezin odnos prema modernom, prije svega poslovnom centru, a sporenje postaje još zaoštrenije kad se različiti stavovi suoče na pitanju provedbenih rješenja za jezgru jezgre, za središnji spomenički prostorni kompleks Forum - Obala.

Razmimoilaženja između dva stava počinju već onda kad se postavlja pitanje kako odrediti karakter i značenje tih prostora i kako njihove temeljne vrednote maksimalno razviti novim zahvatima. U tom smislu je u javnoj anketi postavljeno ponešto čudno sročeno pitanje: "Navedite sve što je po vašem mišljenju potrebno napraviti da bi Poluočok - stara povijesna jezgra, postao mjesto najvećeg interesa cijeloga grada." (Povijesna jezgra, u stvari već jest "mjesto najvećeg interesa cijeloga grada"!?) Ipak, u odgovorima na pitanje (koje bi vjerojatno trebalo shvatiti kao "što učiniti i kako oblikovati povijesnu jezgru, kao prostor od najvećeg interesa cijeloga grada?"), mišljenja su potpuno oprečna. Pokušat ćemo ih izložiti suprotstavljanjem pojedinih viđenja i ukazivanjem na njihova polazišta, motivacije kao i na primjerenost prijedloga stvarnoj znakovitosti prostora.

I.

1. Ekonomsko-poslovno polazište: GUP i PUP (1989.) za Forum kao "glavni gradski trg, kulturno-povijesno i poslovno središte grada". - Za stvaranje "nove fasade drevnome gradu" (sl. 6-10).

Prvo gledište, na kojemu su izgrađeni prijedlozi planova (GUP-a i PUP-a), motivirano je *primarno maksimalnom afirmacijom suvremenog poslovnog Zadra*.

Da bi istovremeno ostvarilo i povezivanje sa starim Zadrom, ono se okreće - slici Grada s kraja XIX. st. Povezivanje tih dviju odrednica planeri ostvaruju bezrezervnom integracijom povijesne jezgre u buduću veliki Zadar, proglašavajući jezgru jezgre staroga grada univerzalnim centrom Grada u cjelini:

"... prostor stare jezgre je integriran u prostor grada. Njegova najsjajnija točka, Forum postat će glavni gradski trg, kulturno-povijesno i poslovno središte grada."¹

Ta ideja navodi, kao svoje stanovito opravdanje, činjenicu guste izgrađenosti tih dijelova grada prije razaranja u Drugom svjetskom ratu (sl. 3). S toga stanovišta se današnji novonastali slobodni široki prostori oko kulturno-povijesnih spomenika, jednako tako kao i razraslo zelenilo Obale, na mjestu nekadašnjih visokih najamnih zdanja (sl. 11-14), vide prije svega kao "bezlična situacija" koja svoju današnju vrijednost dobiva prije svega kao *građevinsko zemljište*. Na temelju takvih uvjerenja te slobodne prostore treba većim dijelom ponovno izgraditi i "vratiti izgubljenju sliku urezanu u memoriju grada". Ne samo izgraditi nego je nasipavanjem treba i proširiti, te omogućiti izgradnju međunarodne trajektne luke i popratnih joj objekata (sl. 6-10).

U kontinuitetu takvoga razmišljanja, zadarski Zavod za urbanizam, glavni nositelj planiranja, oslikava sadašnju situaciju:

"Nesretnim razaranjem u 2. svjetskom ratu došlo se do totalne degradacije te karakteristične slike grada. Ostala je gola i "krezuba" struktura koju se pokušavalo "plombirati" zelenilom koje je samo u manjoj mjeri nadomjestilo fizičku fizionomiju. Međutim, ono što je Riva predstavljala u funkcionalno-reprezentativnom pogledu ničim se ne može nadomjestiti. Imamo tako mrtav, neartikuliran i neatraktivan prostor na najspektakularnijoj gradskoj esplanadi."²

Nakon ovakve kvalifikacije postojećeg stanja na prostornom kompleksu Forum - Obala, autori zaključuju:

"Tom prostoru treba udahnuti život..."³

Odnos prema postojećoj prostornoj situaciji se ocrtava još oštrije u izjavi glavnog autora PUP-a:

"Svatko može zbog nekih emocionalnih motiva, biti protiv bilo kakve izgradnje na tom prostoru, ali urbanizam se ne zasniva na nekim doživljenim elementima (!? - J. V.), već on ima svoj kontinuitet i pravila. Za urbaniste je bitno da taj prostor nema elemente uporabnog prostora, on nema svoju funkciju (!? - J. V.). To je jedna obična zelena tratina i parkiralište - u samom srcu grada!"⁴ Koji bi sadržaji trebali "vratiti izgubljenju sliku" ovom prostornom kompleksu jasno izlazi iz rješenja ponuđenih PUP-om. To je na Istarskoj obali visokokatnica za Informatični centar tadašnjeg Jugotankera (sl. 10), a u neposrednom susjedstvu, na samom zapadnom vrhu Poluotoka (nakon nasipavanja mora i sječe dijela zelene oaze uz nekadašnju guvernerovu palaču, sada Županiju) međunarodno trajektno pristanište s popratnim objektima (nova carinarnica, parkiralište, vidikovac s

¹ GUP, 1989.

² Zavod za urbanizam, Zadar, "Nova izgradnja i revitalizacija", *Narodni list*, 17. III. 1990, Zadar, 10.

³ Na istom mj.

⁴ Š. SELIMOVIĆ - Ž. LUBUROVIĆ, 1988, 46.

ugostiteljskim sadržajem i jedna oveća poslovno-stambena višekatnica - sl. 6-9). Na Obali bi se, uz žrtvovanje tri četvrtine sada postojećeg zelenila, izgradila nova zdanja s hotelom "Zagreb" kao gabaritnim mjerilom. Bili bi to "ugostiteljsko-hotelski i poslovni resursi kao važni generatori cjelokupne revitalizacije povijesne jezgre grada, odnosno njegovog bitnog iskoraka u nove vrijednosti."⁵ (sl. 7-9.)

Na tom potezu "Jugotanker" je već zauzeo zgradu nekadašnje hrvatske gimnazije te je pokazivao ozbiljan interes za čitav prostor do hotela "Zagreb". U svakom slučaju očito je da bi konačne sadržaje na čitavom potezu obale trebala odrediti licitacija ovog "najskupljeg komada građevinskog zemljišta na čitavoj jadranskoj obali - između Kopra i Ulcinja."⁶

Gledano u cjelini, neizbježno se postavlja pitanje: kako se ova planerska simbioza Zadra XIX. st. i budućeg poslovnog Zadra odnosi prema autentičnom dvotisućljetnom Zadru, koji je u ovim oslobođenim prostorima tako snažno došao do izražaja, tj. prema sada dominantnom, nekad jedva vidljivom, Sv. Donatu, jednako tako kao i prema Sv. Mariji i Forumu, koji je iznikao ispod recentnijih graditeljskih nanosa tek poslije rata? Na to pitanje nam, prilično određeno odgovara obrazloženje PUP-a:

"Bogata nacionalna i svjetska baština dat će mu internacionalno značenje (tj. Forumu kao glavnom trgu. - J. V.) Smještaj i izgradnja suvremenog međunarodnog trajektnog pristaništa na Istarskoj obali samo će potencirati to značenje."⁷

Vizija je jasna: prema GUP-u iz 1989. povijesni spomenici dat će navodno internacionalni značaj novom poslovnom Zadru, a u tome će im se pridružiti i zdanja i automobili međunarodnog trajektnog pristaništa. Zadatak je tako, navodno, završen. Zar je doista time postignut kontinuitet dvotisućljetne kulturne tradicije i novoga Zadra?

2. Kulturološko polazište: Prostor Forum - Obala već je sada značenjski bogato ispunjen spomenički kompleks.

Drugo stanovište, dijametralno suprotno izloženom stanovištu planera, na postavljeno pitanje o tome "što je potrebno napraviti da bi Poluotok - stara povijesna jezgra, *postao(?)* mjesto najvećeg interesa cijelog grada" odgovara isticanjem činjenice *da se radi o prostoru koji je već bogato ispunjen oblikovno-estetskim, kulturno-povijesnim i prirodnim vrednotama, te je ključni aktualni zadatak njegovo maksimalno vjerno očitavanje i razvijanje njegovih očitih i potencijalnih vrijednosnih aspekata pa ih, na njemu primjeren način, funkcionalizirati.*

Povijesna jezgra je ostvarena u kategorijama antikno-srednjovjekovnog prostornog kôda i elementima predindustrijskog grada, ali već s očitim znakovima početka njegove razgradnje, krajem XIX. st. Ona je počela upravo onom izgradnjom na koju se planeri pozivaju kao na polazište za obnovu. U tadašnjoj prostornoj konstelaciji obale ističu se dva najvrjednija konstitutivna elementa:

⁵ Kao gore, bilj. 2.

⁶ J. ŠIRINIĆ, 1987, 6.

⁷ Kao gore, bilj. 1.

slikovitost tržnice ispred nadbiskupske palače i duga, uska šetnica (sl. 3) neposredno uz obalu. Čitav ostali dio tog kompleksa je, prije ratnih razaranja, bio prekriven zgradama koje su rjeđe imale neku spomeničku vrijednost, a ponekad su u estetskom pogledu bile izrazito inferiorne, ostvarujući tek u grupi stanovitu ambijentalnu zanimljivost standardne mediteranske obale. *Ključni, danas na punom svjetlu dana, blistavi spomenici, u toj su masi bili slabo ili nikako vidljivi: Forum, Sv. Donat, Sv. Marija i dr.*

S obzirom na te činjenice nije teško dokazati prostorno značenjsku superiornost sadašnje situacije i njezinu inspirativnost. Nakupljena značenjska energija prisutnih spomenika *upravo nameće potrebu šireg prostornog okvira u kojem oni zrače, neometani efemernošću i kaotičnošću dnevne poslovnosti* (sl. 11-15). Raskoš vizura i bujnost zelenila, strukturiranost sadašnje obale, ne dopuštaju nikakvu usporedbu s obalom XIX. st. Oblikovna raskoš velikog dijela današnje obale tada je bila svedena na jednu neinteresantnu, dugu, "kontinentalnu" ulicu (Via Tommaseo, sl. 4), jedan niz privatnih, arhitektonskih neinteresantnih zdanja, te konačno jednu nerazmjerno dugu, usku, šetnicu uz obalu (sl. 3). Ona je svoje prednosti temeljila jedino na prisutnosti sunca i mora, na usporedbi s ranijom nepristupačnošću, u vrijeme dok su još na tom mjestu bili bedemi.⁸ Moglo bi se danas, s primjesom okrutne paradoksalnosti reći: bombe su, bar u ovom vidu, bile na dobrom tragu i pokazale poprilično ukusa! One su odstranile novije, agresivne, naplavine na prostoru koji neosporno pripada ne jednom nego svim vremenima. Pozivanje današnjeg prostornog planiranja na minornu graditeljsku dionicu obale s prijelaza stoljeća, znači potpunu pomutnju. Mi se doista nalazimo pred zadaćom oblikovanja "novog lica staroga grada", ali ne u smislu da mu stavimo problematičnu krinku, izmišljenu i bez značenja, nego da *prvi put u njegovoj povijesti učinimo maksimalno vidljivim njegovo cjelovito vizualno estetsko i duhovno značenje u sažetosti vremenskog kontinuiteta*. To je očito obveza, ali prije svega kao otkrivanje postojećeg, čin služenja i poštovanja, a ne nametanje izmišljenog, ne čin agresije, pogotovo ne čin kratkovidnog komercijalizma.

Nakon čitanja kulturno-povijesnog značenja, pokušajmo bar dijelom čitati i sugestije koje nam taj isti prostor upućuje obzirom na svoj daljnji razvitak.

⁸ Međutim, treba upozoriti na jednu anomaliju koja govori o tome da postoje i druge prepreke uspostavljanja neposredne intimne veze čovjeka s morem, a ne samo bedemi. Konkretno radi se o današnjoj situaciji, o prometu, u ulici punoj automobila. Takva brana je u Zadru uspostavljena već 1954. (*Glas Zadra*, 142, 6. III. 1954, 9.), a mi je danas teško ispaštamo. Tada je režim prometa na Poluotoku riješen "prometnim prstenom" uz obalu Poluotoka, s namjerom da se tako "zaštiti povijesna jezgra". I taj urbanistički model možemo shvatiti kao izravno prenošenje bečkog iskustva na zadarsko tlo. Naime Beč je, nakon rušenja bedema, da bi zaštitio povijesno jezgro oko nje učinio prometni prsten - Ring i mnogi europski kontinentalni gradovi su slijedili taj primjer. Međutim kod prenošenja toga modela na zadarski slučaj nije se imala u vidu bitna razlika između Beča i Zadra, tj. da je Beč kontinentalni grad, a Zadar gotovo grad na otoku. Beč je prstenom odvojio zaštićenu povijesnu kontinentalnu jezgru, od ostalog novijeg, suvremenog, kontinentalnog dijela; međutim, u Zadru je taj isti model prometnog prstena odvojio središnji dio grada na (polu)otoku, degradirajući mu prometom obalu, preorijentirao ga na "kontinentalnu" unutrašnjost. (Da bi, spomenički kompleks Forum - Obala, još uvijek dezorganiziran i devastiran, u životu Grada, u punoj mjeri postao ono što značenjski jest, morao bi se u kontekstu cjelovitog uređenja, nužno pretvoriti u strogu pješačku zonu, a sadašnje umrvljeno reprezentativno pročelje Obale, trebalo bi dobiti odgovarajuće sadržaje).

Kultura je sama po sebi, po svojoj biti građenje u kontinuitetu, u kontinuitetu i prostora i vremena. Na slobodnom prostoru, bez posebnih prostorno-vremenskih odrednica, graditelj može dati maha svojoj mašti, slijedeći tek inspiraciju svoga vremena, u svojoj osobnoj inspiraciji, a u vizuri budućih potreba i mogućnosti. Pred djelom koje je u prostorno-vremenskom smislu raskošno ispunjeno smislom, *veličina* graditelja je u njegovoj *skromnosti* i *sposobnosti* da shvati kod kojim je smisao izražen i da se s punim razumijevanjem uključi u komuniciranje kao suradnik i *nastavljač* življenja *postojećeg* djela.

Tisućljetno biće Zadra je nesumnjivo najizražajnije upravo na prostorima Forum - Obala, prije svega u povezanosti dviju temeljnih odrednica: povijesnim spomeničkim kompleksom, i kozmičkim spektaklom zelene obale (najveća pozornica na svijetu! - sl. 11-15). Neka mi u tom kontekstu bude dopušteno izraziti viziju mogućeg trećeg člana koji se gotovo "slučajno" pojavljuje, upravo nameće, u tom nizu, a do sada gotovo nije ni primjećen. Radi se o krajnjem južnom kompleksu obale koji je označen monumentalnom zgradom Filozofskog fakulteta (sl. 16-17). Tu kao da se začinje treći čin dramske igre ovih prostora. Iako nedovršen taj prizor spontano izaziva usklik fakultetskih gostiju iz Europe (doslovno navedeno!): to su "najljepši sveučilišni prostori u Europi!" Ipak sve nije tako lijepo ni tako jednostavno. Evo zašto. Prije četrdesetak godina je u jedinstveno oblikovane prostore nekadašnjeg Liceja sv. Dimitrija ušao Filozofski fakultet zauzevši "ad hoc" prostore u samoj zgradi za osnovne potrebe nastave i uprave. Nažalost dogodilo se to tada bez ikakva osjećaja za izvorno cjelovito koncipiran kompleks Liceja, te je već tada razoreno organsko prostorno jedinstvo, a dvije izuzetne dionice, monument kapelice sv. Dimitrija i perivoj, prepušteni su propadanju. Nažalost, sve do danas.

Neizbježno se postavlja pitanje: kako danas pročitati poruku fakultetskog prostornog sklopa u kontekstu njegovog polustoljetnog trajanja? Sticajem okolnosti u susjedstvo, u nekadašnje austro-ugarske vojarne koje predstavljaju ugaonu arhitektonsku ogradu prema kontinentalnom dijelu grada, useljeni su: Državni arhiv (cijele Dalmacije!), Znanstvena knjižnica i Pomorska škola, a pored kapelice ugrađen je Dom hrvatske mladeži. Tako se na jednom mjestu, povezan zelenilom i povelikim dvorištem našao niz srodnih ustanova posvećenih znanosti i kulturi. Što ima normalnije nego da se organskost tog niza ustanova prihvati i oblikovno i smisljeno dovede do kraja, prije svega kao prostorna, ali na određeni način i kao funkcionalna cjelina ("campus" znanosti i kulture? - sl. 17). Bio bi to unutar prostornog kompleksa Forum - Obala, svojevrsan *suvremeni* kontrapunkt središnjem *povijesnom* spomeničkom kompleksu. Zadar bi time nesumnjivo dobio i *učvrstio* jednu od *ključnih odrednica* u oblikovanju *svog kulturnog identiteta* *toliko dragocjenu* u *njegovoj današnjoj nedovoljno definiranoj situaciji*. Začudno je da ta ideja ne nailazi na razumijevanje iako takvo prostorno objedinjavanje ne bi zahtijevalo neka veća financijska ulaganja.

II.

1. Slika Grada XIX. st., viđena stotinu godina poslije

Tvrđnju o nesumnjivoj zagušenosti prostora zadarske povijesne jezgre na prijelazu stoljeća možemo ilustrirati fotografijama (sl. 3), ali potvrđuju nam to,

između ostalog, i dvije jasno očitovane težnje u životu Grada: s jedne strane to je pritisak stanovništva koje traži rušenje bedema,⁹ a s druge strane tada raširena praksa da se za sve veće potrebe stanovanja nadograđuju stare zgrade dok se sa strane gradske uprave takve tendencije nastoje spriječiti upućivanjem na širenje izgradnje na potezu od današnje Foše prema Kolovarama. Uostalom rast gradova i prenapučenost gradskih prostora opća je pojava toga vremena u Europi kao posljedica aktualne industrijalizacije. U slučaju Zadra stalni rast je povezan i s njegovom ulogom administrativnog i kulturnog središta Dalmacije, a ograničenje toga rasta nameće ne samo prirodni položaj, nego i čvrsti okvir obrambenih bedema. U Europi to je vrijeme kada Pariz svoju urbanu zagušenost prevladava intervencijom Haussmana, u Beču ruše bedeme i stvaraju Ring, u Zagrebu se zbiva odlučni iskorak iz povijesne jezgre u Donji grad, a slično čine i mnogi drugi gradovi kod nas i u Europi. To je vrijeme građenja velikih najamnih stambenih kuća, koje je, nakon rušenja bedema, dobio i Zadar, po uzoru na Trst i Graz, odnosno Beč. Međutim, odlučni iskorak iz povijesne jezgre u Zadru još se ni do danas nije dogodio.¹⁰

Odstranjivanje bedema i stvaranje obale samo po sebi je izuzetan događaj za Grad. On se time otvorio prema suncu i prema svježim zračnim strujama s mora, stvarajući nove osunčane prostore. Ipak, novonastala zdanja imala su uz prednosti i svoje slabe strane, prije svega kao posljedica brze i nedovoljno promišljene gradnje. Po svom obliku one su posve strane biću Grada: nisu organski izrasle iz postojećih parametara, niti se u njih uključuju. S novim zgradama otvara se Grad, ali nepotpuno, jer nove zgrade i same postaju svojevrsna gradska brana.¹¹ To su

⁹ M. STAGLIČIĆ, 1988, 6 i 13.

¹⁰ Potrebu iskoraka iz povijesne jezgre vrlo razborito ukazuje već prijedlog regulacionog plana 1906. ("Relazione informativa sul piano d' ampliamento della Citta di Zara" 1906. Urbanistički plan iz vremena talijanske okupacije (1942.) jasno ističe potrebu da se prekorači Foša i da obala povijesne jezgre nastavi svoj tijek prema Kolovarama. Osjećaj da se upravo na Kolovarama mora pojaviti jedan od novih središta grada iznenađujuće jasno izražava H. ŽIVKOVIĆ (*Glas Zadra*, 20. II. 1954.) koji kritizira preporuku Glavnog odbora SSRN (1954.) o povećanju kapaciteta Gradske bolnice. Svoju kritiku obrazlaže tvrdnjom da se bolnice nikad ne grade u središtu grada nego na periferiji. U novije vrijeme vrlo lucidno je ukazala na povoljan trenutak iskoraka iz grada na nova područja Ksenija Radulić, tadašnja direktorica Zavoda za zaštitu spomenika kulture. U povodu ispražnjenja zgrade tvornice duhana na Kolovarama (nekadašnje hrvatske Učiteljske škole) ona upozorava na povoljan trenutak u kojem bi se, smišljenom novom namjenom te zgrade, omogućila i započela "daljnja ekspanzija grada". Ona doslovno kaže: "Kad je uski jezik zemlje napunjen, prepunjen, kad je trebalo upustiti se u prazan prostor na drugoj strani uvale, ili u prostor između Jazina i Bregdetti, gdje nema prirodni granica koje bi pomagale, nije bilo intelektualne snage i nije bilo hrabrosti da se tom prostoru dade o b l i k, da se nedostatak nadomjesti umjetnim, da se prostor uljudi." (K. RADULIĆ, 1972, 7.). Nismo li i opet svjedoci takvog pogodnog trenutka za iskorak, s obzirom na nove raspoložive, bivše vojne prostore? Nije li i za županiju jedna od izuzetno pogodnih zgrada nekadašnja hrvatska Učiteljska škola, odnosno tvornica duhana, koju sada koristi hotel Kolovare?

¹¹ I pitanje otvorenosti ili zatvorenosti grada prema zračnim strujama s mora vrlo je osjetljiv problem o kojem su stari Zadranjci vodili brigu. Nakon rušenja bedema zapadnu (danas Istarsku) obalu ostavili su neizgrađenu i bogato ozelenjenu, ne želeći grad zatvarati prema osvježavajućim strujanjima s mora. Ta obala je dijelom izgrađena tek 1918! (v. M. STAGLIČIĆ, 1988, 7, 15 i 20.). Vrlo je zanimljivo, da je upravo u tom pogledu pokazao izuzetnu osjetljivost prvi poslijeratni urbanistički plan, (M. KOVAČEVIĆ - Z. STRIŽIĆ - B. RAŠICA,

uglavnom privatne stambene zgrade koje su stale ispred čitavog ostalog dijela grada, grabeći sunce i zrak ne razmišljajući o tome što će i koliko od toga dobiti njihova pozadina. Otvaranje obale-šetnice je dobitak, i Zadrani su ga s radošću prihvatili, ali ona u oblikovnom i funkcionalnom smislu osjetno "hramlje": ona je izrazito neproporcionalna, duga i uska i samo na svom otvoru prema Zelenom trgu ona je prostrana i ugodna za boravak i za prijateljske susrete većeg mnoštva. Iza tih velikih zdanja situacija je porazna: tu smo dobili dugu, usku zasjenjenu ulicu Tommasea, ex B. Kidriča, sada Mihovila Pavlinovića (sl. 4-5). Kao ilustracija nam može poslužiti današnja situacija iza hotela "Zagreb" s obzirom na preostali dio iste ulice koji nije "zagrađen" prema obali.

Ako nam i neki snimci obale s prijelaza stoljeća mogu biti simpatični - vjerojatno više zbog svoje povijesne patine, a ne s obzirom na današnje stanje istih prostora - ipak u krajnjoj liniji, situacija je neponovljiva. Mi možemo vratiti nakadašnje "urbano meso"; možemo čak i ne primjetiti da krademo zrak i sunce cijeloj jednoj ulici, a dobrim dijelom i gradu; možemo i ne primjetiti koliko bismo osiromašili današnju obalu, pa ipak ona najdrastičnija i najporaznija činjenica takvog postupka je u stvari *nevidljiva*: golema razlika tehnoloških uvjeta nekadašnjeg i današnjeg gradskog života! Nekadašnja urbanizirana obala, sa svojom masom stanovnika, mogla je postojati u nekoj reciklaži još neindustrijaliziranog i pješačkog grada, bez automobila, bez sintetičkih materijala i deterdženata. Istovremeno dok proglašavamo plan "zdravi grad" i dok nam se od planera, obmanjujući, obećava "pješačka zona bez buke" - ne samo na tom mjestu nego i na tlu čitave povijesne jezgre (!?) - ta ista masa, koju ne vidimo na apstraktnim nacrtima, u današnje vrijeme značila bi, uz veliko smanjivanje prostora istodobno i golem novi priliv automobila na već sada zakrčene ulice, te nove valove zagađivanja svake vrste (i zemlje i zraka i mora). Sve bismo to, vjerojatno, i unatoč svemu, morali prihvatiti kad bi nam se doista radilo o nuždi zbog pomanjkanja prostora i priključivanja na neizbježne trendove našega vremena. Međutim, Zadar ima prostora dovoljno i jezgra više ne mora biti zlostavljana, ona si danas može "priuštiti" u punoj mjeri prostorni - kulturni standard koji po svom značenju zavrjeđuje i po svojim mogućnostima može ostvariti. Ona danas više ne mora doslovno ići "u korak s vremenom" i u *zlu*: s obzirom na nove predjele Grada, povijesna jezgra posjeduje svoj vlastiti općevremenski korak, pa nema razloga da ga se odriče, tonući u sivilo i kaos našega vremena, čak i onda kad se prividno, vraća stotinu godina unatrag.

2. "... pjesnički stanuje čovjek na ovoj zemlji."

Vjerujem da se suprotnosti dvaju stanovišta mogu jasno izraziti i u poimanju osnovnih vrednota urbanog prostora, u motivaciji prostornog planiranja.

1947.). Taj plan je poznat po svom graditeljskom zanosu u duhu moderne arhitekture i ne baš uvijek pokroviteljskom odnosu prema baštini. Međutim, u pitanju zelenila, osunčavanja i ozračavanja grada, taj je plan bio vrlo osjetljiv, dosljedan načelima moderne racionalističke arhitekture. Izgradnju zapadne Obale je zamislio, bogato ozelenjenu, s karakterističnim geometriziranim, izduženim zgradama, skoro okomitim na obalu. (Z. STRIŽIĆ, 1947, 9-12, ili N. DOBROVIĆ, 1950, 132.)

Ponuđeni planovi grad doživljavaju prije svega kao *izgrađeni prostor* posvećujući glavninu pažnje arhitektonskim masama (zaokupljenost izgradnjom "fasade grada"¹²), dotle mu suprotstavljeno stanovište - mogli bismo ga nazvati i integralno-kulturološkim - sve gradi na ideji grada kao *čovjekovog staništa*, u duhovnom i materijalnom smislu.¹³

U prvom opisanom konceptu (prijedlozi GUP-a i PUP-a) svaki slobodan prostor je primarno građevinski prostor, a "prazan prostor" između građevina tek je ozelenjeno prolazište između privatnih graditeljskih masa koje su namjenski određene kao, prije svega, poslovni, te se i rekreacijski prostor pojavljuje kao ugostiteljsko-turistička namjena: slobodan, "poklonjen" prostor, čista ambijentalna ljepota, odnos "puno-prazno", gotovo da ne postoji. U programu osnovnu zaokupljenost predstavlja prostor s komercijalno-profitabilnog, tržišnog aspekta ("građevinska lokacija"), političko-reprezentativni prostor i stambeni prostor ("spavaonice"). Što više, uočljiva je i neobična neosjetljivost na ambijentalnu degradaciju prenapučenjem prostora, čak i posve heterogenim sadržajima. Očit primjer za to je slučaj koji je u središtu naše pažnje: reprezentativna izgradnja kompleksa na Forumu, poslovno-stambena masa na Obali i međunarodna trajektna luka, a sve skupa na relativno malom području svetog tla povijesti, kulture i prirodne ljepote. S ponešto, ne zlonamjerne, zlobe mogli bismo takav urbanizam nazvati "skladištarskim urbanizmom".

Urbanistički koncept prostora kao čovjekovog staništa zaokupljen je idejom kvalitetnog boravljenja, upućen je prije svega na organizaciju prostora u smislu fizičke, ali i psihičke, duhovne, funkcionalnosti. Kod tog očito igraju izuzetnu ulogu ambijentalne vrednote u kojima se s posebnim osjećajem organizira ispreplitanje izgrađenog i praznog prostora. Cilj takvog planiranja mogli bismo nazvati "pjesničkim stanovanjem" o kojem govori Heidegger¹⁴ pozivajući se na Hölderlina ("... pjesnički stanuje čovjek na ovoj zemlji...").

Takvo stanovanje znači istovremeno i bivstvovanje u prostoru i bivstvovanje u duhu. Moderni grad se teško hrve s takvom ambicijom, međutim, povijesne jezgre su mnogo bliže tome cilju, jer se lakše oslobađaju degradirajućeg pritiska moderne tehnologije. Takva orijentacija pojavljuje se općenito u interpretaciji povijesnih jezgara gradova razvijenih zemalja, pa i onda kad postavlja teško izvedive zahvate i traži prevladavanje mnogih zapreka. U Zadru objektivne okolnosti su izuzetno povoljne, a najveće zapreke se nalaze u svijesti ljudi, zaokupljenoj "modernizacijom" i dobitkom.

Kad već ističemo kategoriju "staništa" kao bitnog u motivaciji prostornog planiranja, u njegovoj materijalnoj i duhovnoj dimenziji, onda je neminovno da se podsjetimo i na višetisućljetno uporno bivstvovanje čovjeka na ovim prostorima, na ovom raskrižju, na tlu ovog foruma i na ovoj obali. Mi ga gotovo neposredno dodirujemo u sakralnosti njegova tla, označenog rimskim hramom, a zatim

¹² Vrlo je zanimljivo da je PUP doista, gotovo doslovno zaokupljen posve formalistički, na crtačkoj dasci, "pravljenjem fasade". Može se to vidjeti na planu obale, s čvrstom dugom "fasadom" novoplaniranih zdanja duž obale, te dogradnjom (nasipavanjem) Istarske obale, gotovo potpuno simetričnom u odnosu na suprotni, južni krajnji vrh poluotoka, a sve skupa naljepjeno kao kulisa, nepovezano s glavinom grada iza nje (v. sl. 7-8).

¹³ Nešto šire metodološke osnove tog stanovišta v. J. VRANČIĆ, 1989a, 179-196.

¹⁴ M. HEIDEGGER, 1982, 149.

kršćanskim valom, utjelovljenom u katedrali i Svetom Donatu, koji nas vremenski podsjeća i na dolazak prve snažnije afirmacije hrvatskog etničkog elementa, na vrijeme kralja Tomislava i biskupa Grgura Ninskog, a zatim najizraženije u vrijeme Petra Krešimira IV. prisutnog na ovom tlu gdje njegova sestra Čika osniva samostan Sv. Marije i gdje se čuvaju njegove darovnice. Tu je bio i Koloman (o čemu nam svjedoči zvonik Sv. Marije) kao simbol burnih i prelomnih događaja daleke hrvatske prošlosti. Očito tu su se, na ovoj obali, odvijali burni događaji zadarske borbe za obranu vlastitog bivstva. Ovdje narod i svećenstvo dočekuju papu Aleksandra III. s pjesmama na hrvatskom jeziku. Tu, na domak, bio je Dalmatinski sabor u kojem se odvijala drama konstituiranja modernog hrvatskog bića. Iza svih tih velikih datuma i velikih imena, zapravo se kreće mnoštvo običnih ljudi, koji, s više ili manje sreće, ostvaruju svoje bivstvovanje i ostvaruju ovaj prostor, ispunjavajući ga ne samo materijalnim ostacima nego i svojom trajnom duhovnom prisutnošću u nadvremenskom zajedništvu, gdje se živom kamenu pridružuje neprekinuta rijeka ljudi koji svojim upornim dolaženjem dokazuju da je to prostor za izuzetno boravljenje; prostor gdje se prošlost prelijeva u sadašnjost i gdje je na najbolji način ostvarena Bachelardova čežnja za "kućom morskog vjetra koja je sva ustreljala od galcova".

Tu najgrublja svakodnevnica uzmiče i ostaje samo ono najvrijednije. Uzbudljivo se tu ostvaruje zajedništvo ostarjelih baka, male djece i mladih ljudi sa svih strana svijeta. Tu nalaze najprimjereniji okoliš i stara i nova glazba, i ona spontana i ona festivalska. Tu ponekad zaživi improvizirana scena, a i najnoviji politički zborovi kao da su samo daleka jeka i nastavak neke daleke stvarnosti.

To su prostori gdje se upoznaje, ali i živi - i kultura i humanitet uopće - gdje se upoznaje povijest i disanje prirode i gdje cijeli ovaj grad prepoznaje sama sebe, gdje se postaje njegovim građaninom ali i gdje se *dostojanstveno dočekuje, a treba i u buduće dočekivati, Europa i svijet.*

Nažalost ovaj pokušaj da se izrazi duša prostora, *genius loci*, neminovno završava suočavanjem s tamnom stranom iste stvarnosti, a koja proizlazi iz neposredne činjenice da je stanovnik, korisnik staništa, neminovno i njegov sustvaralac. Aktualno prostorno planiranje, i ne samo u Zadru, obavlja se uz prešutnu pretpostavku kao da je sa stanovnikom sve u redu. Međutim, očito to nije tako: opća kriza kulture i tu je prisutna. U Zadru, sticajem okolnosti, još naglašenije nego drugdje. "Suha ledina zadarske kulture" življenja¹⁵ nije inspirativna sredina za dobro prostorno planiranje. Tako dugo dok se istovremeno i usporedno s prostornim planiranjem neće odvijati i osmišljeno planiranje (usmjeravanje) i ostvarivanje određenog *kulturnog standarda gradske zajednice u cjelini*, prostorno planiranje se odvija u vakuumu. I ako smo govorili o "tromosti urbane svijesti"¹⁶ gotovo s još više opravdanja možemo govoriti i o tromosti kulture svijesti, jer vrhunski rezultati pojedinaca i elitnih grupa i kulturna baština mogu poprimiti karakter Potemkinovih kulisa koje ne mogu prikriti kulturnu pustoš koja se krije iza njih, a nered naših prostora, te pasivnost i šutnja većine, najočitiije o njoj svjedoče.

¹⁵ J. VRANČIĆ, 1990, 10; ISTI, 1992a, 11; ISTI, 1992b, 8; ISTI, 1994, 10.

¹⁶ J. VRANČIĆ, 1989b, 4.

U takvoj situaciji i javne rasprave i anketiranje građana tek su slabo korisne formalnosti koje ponckad mogu učiniti više zbrke nego koristi, jer ljudi ponajčešće i ne znaju o čemu govore, a lucidni pojedinci guše se u poplavi nehaja u kojem se kvaliteta bivstvovanja teško ostvaruje.

Tim i takvim spoznajama napokon zaokružujemo integralno kulturološko čitanje prostora. Ona nam neminovno dovode u svijest činjenicu da oblikovanje prostora nije i ne može biti samo proces na znanstvenoj i tehničkoj razini jer je ono duboko ukorijenjeno u sferu totalnog čovjekovog bivstvovanja, a to znači sferu i filozofije i umjetnosti i religije, odnosno sferu totaliteta kulture. Štoviše, ono je upravo na tim relacijama eminentno izraz odnosa prostor - korisnik prostora koji mu zapravo daje završni oblik i smisao. To znači da se, u krajnjoj liniji, oblikovanje prostora ne može i ne smije svesti samo na planiranje i projektiranje kao obveza određenih stručnjaka specijalista, nego mora biti permanentno oblikovanje u kontekstu integralne kulturne akcije. Doista, to oblikovanje mora i jedino može biti (ako želi biti uspješno, a ne samo otuđeno bauljanje i produbljivanje otuđenja) tek stvaranje preduvjeta za "pjesničko stanovanje" u kojem čovjek gradi prostor, a prostor gradi njega.

Konkretan zaključak, iz tih činjenica, za našu društvenu i kulturnu praksu postaje očit i jednostavan, ali dalekosežan. Oblikovanje Grada, povijesne jezgre i napose jezgre njegove jezgre, kompleksa Forum - Obala, predmet je obveze cijele zajednice. U općoj kulturnoj akciji pojedinaca, kulturnih radnika, kulturnih i prosvjetnih ustanova i društava, profesionalaca i amatera, građani ovoga grada trebaju otkrivati i otkriti dušu ovoga grada, a to znači, u velikoj mjeri, i otkriti svoju vlastitu dušu, ovu današnju a ne isključivo samo povijesnu. Sudbina čovjeka i njegova prostora neodvojive su, i u pustošenju i u obnovi. Odgovornost za pokretanje široke akcije zajednice, za poticaj i razradu strategije, pada na onaj sloj građana koji predstavlja mozak i srce Grada, čija stručna aktivnost mora, prije svega, biti oblik njihove *plodonosne integriranosti*, afirmacija pripadnosti zajednici, *oblik osobnog i zajedničkog rasta istovremeno*.

III.

1. Epilog i vraćanje na početak

Ovaj tekst je bio pripremljen već za prošli broj *Radova Filozofskog fakulteta*, međutim zbog zakašnjenja nije mogao biti tada objavljen. Ipak, njegova aktualnost još uvijek traje. Iako gradu koju on interpretira (iz 1988./1990.), gotovo da možemo sada već nazvati povijesnom, ona ipak i danas predstavlja svojevrsnu paradigmu dviju, trajno suprotstavljenih, najistaknutijih gledišta na području prostornog oblikovanja grada Zadra i posebno na odnos prema povijesnoj jezgri. Ono što se međuvremeno događalo i događa svojevrsni je dramski nastavak ispreplitanja dvaju pristupa istoj problematici.

Ponajprije kao da se odigrao određeni epilog situacije koja je opisana u ovom članku: zbog prilično oštrog, u velikoj mjeri negativnog, kritičkog stava kulturne javnosti,¹⁷ prijedlozi GUP-a i PUP-a, iz 1989. nisu izneseni pred općinsku

¹⁷ V. bilj. br. 4. - L. S. N., 1989, 9; M. KUČINA, 1989, 3; J. VRANČIĆ, 1988a, 24; ISTI, 1988b, 24.

3. Tržišna orijencija ("Izmjene i dopune")

Nedavno ponuđene "izmjene i dopune", koje je izradilo poduzeće "ACES" d.o.o., Zadar (bez poimeničnog navođenja autora!?), a koje nam je na javnu raspravu predložio Upravni odjel za graditeljstvo, zaštitu okoliša i komunalno gospodarstvo Grada Zadra, ističu ponovno kao svoj prioritetni zadatak "Integraciju cijelog područja grada u visokourbanizirani prostor...";¹⁹ a zadatak s obzirom na povijesnu jezgru naći ćemo u staroj "pitijskoj" formulaciji: "... integracija stare gradske jezgre kao centralne točke interesa, uspostavljanje njene urbane funkcije u novoj prostornoj organizaciji grada".²⁰ To je ujedno i jedan od rijetkih spomena povijesne jezgre. Nigdje se ne spominje njezin posebni status koji proizlazi iz činjenice da je ona, kao urbana cjelina, zaštićeni spomenik kulture.

Što zapravo predstavlja navedeni proces integracije stare gradske jezgre, možemo zaključiti iz činjenice da je jezgra, od tri moguće zone, uključena u "A zonu" (Zoniranje se obavlja "... prema opremljenosti zemljišta objektima i uređajima komunalne infrastrukture, izgrađenosti i prema kvaliteti življenja"). Režim buduće izgradnje A zone (tj. i povijesne jezgre) se određuje ovim riječima: "Ne postoji potreba izrade novih detaljnih planova. Građenje se vrši prema stručnim podlogama za izdavanje lokacijskih dozvola izrađenim od ovlaštenih pravnih osoba uz suglasnost gradskog Poglavarstva..."²¹

O tome kakva se izgradnja predviđa u zoni centralnih funkcija (tj. i povijesnoj jezgri) na 4. str. "izmjena i dopuna" čitamo: "... predviđa se izgradnja značajnih društvenih, kulturnih, obrazovnih i poslovno-trgovačkih sadržaja od interesa za grad. Stanovanje je osnov te zone." Drugim riječima, može se graditi gotovo sve, a odobrenja o gradnji ovisit će o konkretnim "ovlaštenim pravnim osobama" i konkretnim osobama gradskog Poglavarstva.

* * *

Očito je da se odluka o oblikovanju i iskorištavanju takvih prostora, mogu donositi u uskom krugu, konkretnih ili pravnih osoba, *samo pod uvjetom* ako je okvir tih odluka utvrđen onako kako je primjereno složenosti problema i dalekosežnosti odluka. To je u ovom izuzetno osjetljivom slučaju moguće tek kad se problem kulturološki i multidimenzionalno prouči. U dijalogu i formuliranju takvog načelnog okvira trebaju sudjelovati - osim političara, urbanista i konzervatora - i teoretičari i povjesničari kulture, politike, javni kulturni radnici i umjetnički stvaraoči, turizmolozi, stručnjaci hortikulture i zaštite prirodnih ljepota (ekolozi) te stručnjaci za uređenje muzejskih prostora na otvorenom. To je moguće ostvariti njihovom suradnjom koja se najdjelotvornije ostvaruje u neposrednim kontaktima stručnih savjetovanja. *Takvo savjetovanje je u sadašnjem trenutku, po našem mišljenju, od ključne važnosti i preduvjet za bilo kakav ozbiljniji pristup rješavanju problematike o kojoj smo razmišljali.*

Nažalost, takvo ili slično savjetovanje nije nikad održano, a ponavljani prijedlozi o njegovom održavanju nisu nikad naišli na razumijevanje mjerodavnih.

¹⁹ GUP, 1996, 2.

²⁰ Na istom mj.

²¹ Na istom mj.

Naprotiv, istovremeno smo ovih dana svjedoci dviju radikalnih, neobrazloženih i proizvoljnih intervencija u prostor povijesne jezgre u potpunoj suprotnosti s odrednicama važećeg urbanističkog plana. ("Popločavanje" prilaza Forumu i uništenje stare i gradnja posve nove gradske tržnice).

Znači da još nije došlo vrijeme za odmor, niti vrijeme za završnu stvaralačku radost.

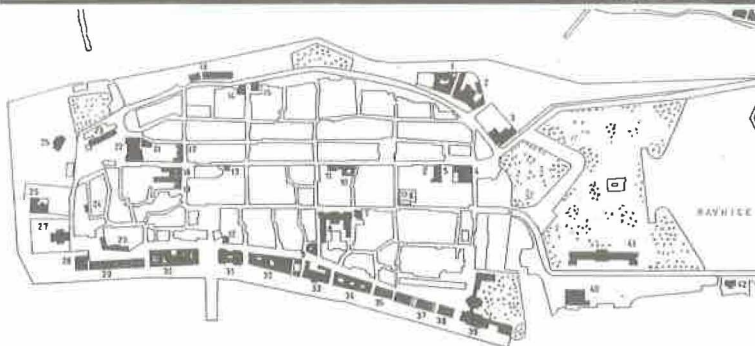
LITERATURA:

- DOBROVIĆ, N., 1950. - *Urbanizam kroz vekove*, Beograd.
- GLAS *Zadra*, 142, 6. III. 1954, 9.
- GUP, 1989. - *Generalni urbanistički plan grada Zadra, prijedlog*, Zadar.
- GUP, 1992. - *Zadar, Generalni urbanistički plan*, Zadar - Zagreb.
- GUP, 1996. - *Generalni urbanistički plan grada Zadra, izmjene i dopune*, Zadar.
- HEIDEGGER, M., 1982. - *Mišljenje i pevanje*, Beograd.
- KOVAČEVIĆ, M. - STRIŽIĆ, Z. - RAŠICA, B., 1947. - *Regionalna osnova*, Projektantski zavod Hrvatske, Zagreb.
- KUČINA, M., 1989. - Poluotok mora biti pješačka zona, *Narodni list*, 14. X., 3.
- L. S. N., 1989. - Više kritika nego prijedloga, *Slobodna Dalmacija*, 3. IX., 9.
- RADULIĆ, K., 1972. - *Narodni list*, 15. IV., 7.
- RELAZIONE informativa sul piano d' ampliamento della Citta di Zara*, 1906.
- SELIMOVIĆ, Š. - LUBUROVIĆ, Ž., 1988. - Sudbina zadarskog Foruma, *Danas*, 25. X., Zagreb, 46.
- STAGLIČIĆ, M., 1988. - *Graditeljstvo u Zadru, 1868-1918.*, Zagreb.
- STRIŽIĆ, Z., 1947. - Regionalna osnova Zadra, *Arhitektura*, 1/2, 9-12.
- ŠIRINIĆ, J., 1987. - Nova fasada drevnog grada, *Slobodna Dalmacija*, 15. XII., 6.
- VRANČIĆ, J., 1988a. - Treba li nastaviti 'bombardiranje' Zadra?, *Narodni list*, 18. VI., 24.
- VRANČIĆ, J., 1988b. - Tvrdim: PUP je protuzakonit, *Narodni list*, 18. VI., 24.
- VRANČIĆ, J., 1989a. - Dogovor o programu i metodi (Prilog raspravi o urbanističkom planiranju grada Zadra s općekulturološkog stanovišta), *RFFZd*, 28(15), Zadar, 179-196.
- VRANČIĆ, J., 1989b. - Tromost urbane svijesti, *Fokus*, 23. II., Zadar, 4.
- VRANČIĆ, J., 1990. - Suha ledina zadarske kulture, *Narodni list*, 20. X., 10.
- VRANČIĆ, J., 1992a. - Mladež treba životni prostor (Trusno tlo Omladinskog doma), *Narodni list*, 17. X., 11.
- VRANČIĆ, J., 1992b. - Zabava je samo jedan vid kulture, *Narodni list*, 7. XI., 8.
- VRANČIĆ, J., 1994. - Dom hrvatske mladeži, što je to?, *Narodni list*, 14. V., 10.
- ZAVOD za urbanizam, Zadar, Nova izgradnja i revitalizacija, *Narodni list*, 17. III. 1990, 10.

1

2

3

Sl. 1. Grad Zadar, prije rušenja bedema, litografija J. Riegera (1851.); Sl. 2. Plan grada Zadra, na početku XX. st. Crno označeni dijelovi su izgrađeni nakon rušenja bedema; Sl. 3. Zadar prije prvog svjetskog rata.

Fig. 1. Town of Zadar before the walls were torn down, litograph by J. Rieger (1851); Fig. 2. Zadar town plan, beginning of the XX cent. Black marked parts were built after tearing down the walls; 3. Zadar before the World War.

4

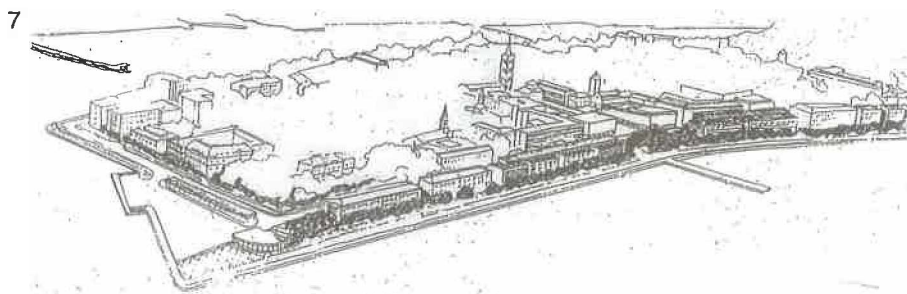

Sl. 4. *Via Tommaseo* (ex B. Kidriča, danas ul. Mihovila Pavlinovića), iza niza novoizgrađenih kuća na Obali; Sl. 5. Ul. Mihovila Pavlinovića. Današnji izgled nekadašnje *Via Tommaseo*.

Fig. 4. Via Tommaseo (ex B. Kidriča, today's M. Pavlinovića street) behind the new built houses along the coast; Fig. 5. Mihovila Pavlinovića str. Present look at ex Via Tommaseo.

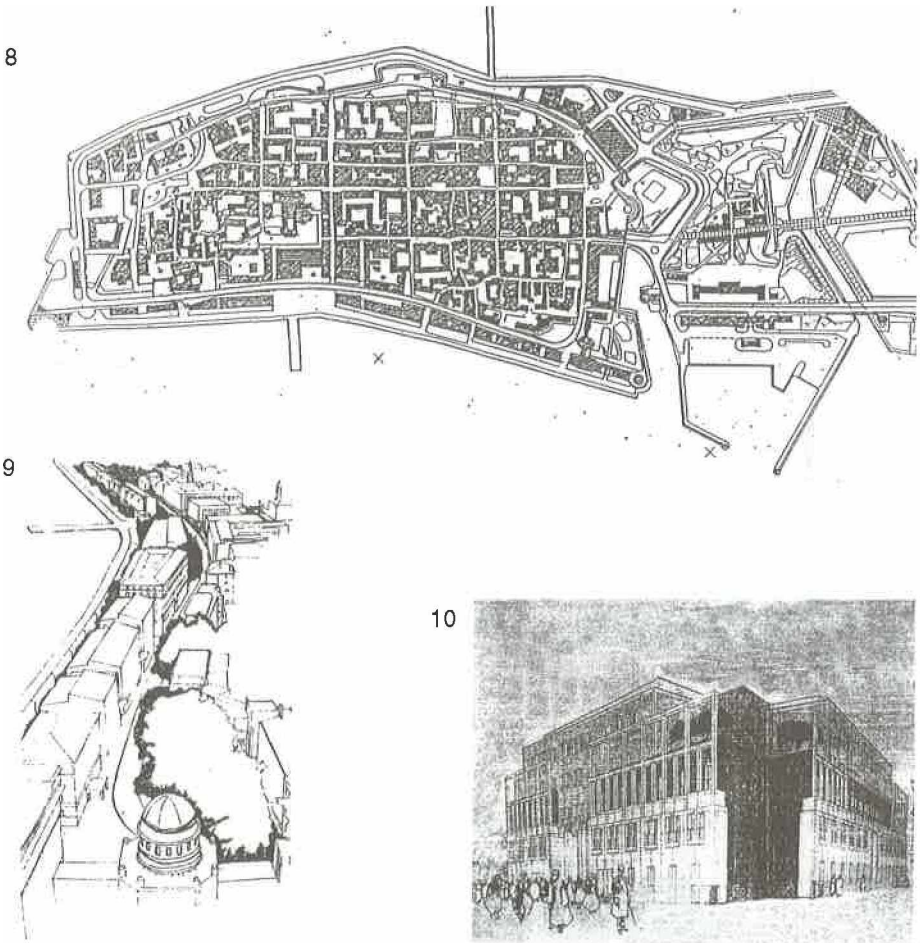
5

Sl. 6. Panorama povijesne jezgre, pogled sa sjeverozapada; Sl. 7. Prijedlog izgradnje Krešimirove obale i trajektno luke na Istarskoj obali, prema Provedbenom urbanističkom planu iz 1989.

Fig. 6. Panoramic view at the historical nucleus, from the north-west; Fig. 7. Proposed outlook of Krešimirova obala and car-ferry port at Istarska obala, after the Detailed urban plan from 1989.

Sl. 8-9. Prijedlog izgradnje Krešimirove obale i trajektne luke na Istarskoj obali, prema Provedbenom urbanističkom planu iz 1989.; Sl. 10. Projekt Informatičkog centra "Jugotankera", prema prijedlogu PUP-a iz 1989. predviđen na Istarskoj obali.

Fig. 8-9. Proposed outlook of Krešimirova obala and car-ferry port at Istarska obala, after the Detailed urban plan from 1989; Fig. 10. Project made by Informative centre of "Jugotankera" after the proposed PUP from 1989, suggested at Istarska Obala.

11

Sl. 11-13. Spomenički kompleks Forum/Obala.

Fig. 11-13. Monumental complex Forum/Obala.

12

13

14

15

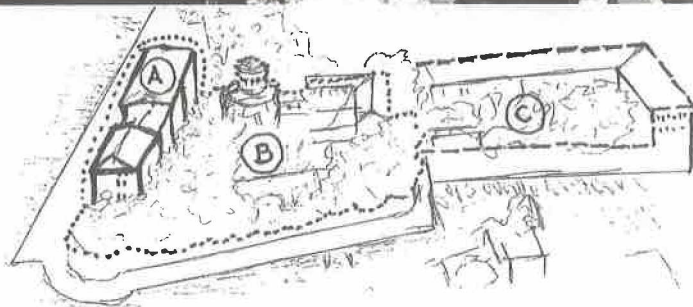
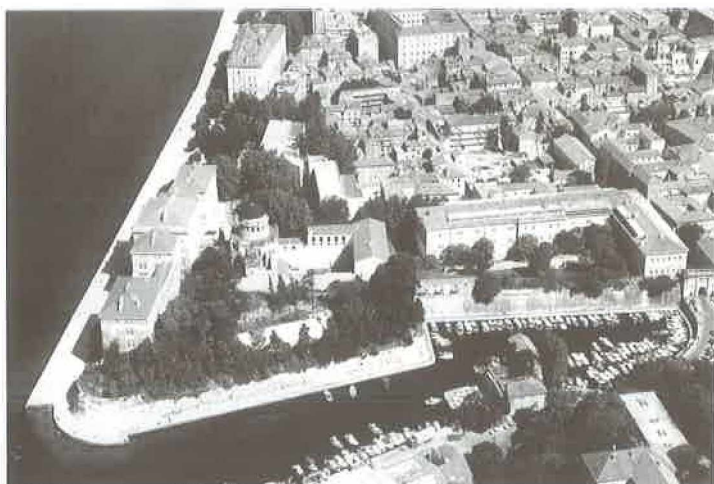

Sl. 14-15. Spomenički kompleks Forum - Obala.
Fig. 14-15. Monumental complex Forum/Obala.

16

17

Sl. 16. Panorama povijesne jezgre, pogled s južne strane.; Sl. 17. *Prostorni kompleks kulturnih i znanstvenih ustanova*. Grafički prikaz: A = Filozofski fakultet; A+B = nekadašnji Licej sv. Dimitrija i naknadno ugrađen Dom hrv. mladeži; C = Povijesni arhiv, Znanstvena knjižnica, Pomorska škola.

Fig. 16. *Panoramic view at the historical nucleus, from the southern side*; Fig. 17. *Spatial complex of cultural and scientific institutions*. Graphic representation: A = Faculty of philosophy, A+B = Ex St Dimitry lyceum and the annexe Dom hrvatske mladeži, C = Historical archive and Scientific library, Maritime school.

Josip Vrančić: HOW TO READ THE SPACE COMPLEX OF FORUM/OBALA
(or the birth of an urban plan of the town of Zadar)

S u m m a r y

Author informs critically and analytically about dilemmas in shaping the urban plans of Zadar in the period from 1989 to 1990 (when for the first time the actual General urban plan i.e. GUP was proposed) until today. Side by side with this GUP a contraversive PUP (Detailed urban plan) was also proposed for the historical nucleus but was not mentioned any more except for its starting points which were periodically renewed. In discussions while proposing plans, i.e. changes and amendments two basic aspects were established.

First aspect which was used for making initial proposed plans bears mainly official character and technically shaped viewpoints, while the opposite aspect is being reinforced by the author himself, based on the culturological approach i.e. on the vision of the town primarily as the human settlement balanced equally in the material and spiritual sense. The central problem which clearly reflects the differences of the both viewpoints is the question of the relationship towards the historical nucleus and especially towards its central monumental complex, Forum and Krešimirova obala.

The initiators of the plans (GUP and PUP, 1989) state and defend the idea of the historical nucleus and the monumental complex as a universal cultural and business centre of the integrated Town, and after such viewpoints they plan abundant building operation just at the very area. They partly support the situation at the area which happened to be there after the fortifications had been torn down. That view disappeared in bombing of the World War II.

On the contrary the culturological view persistently stands at emphasising the special status of the historical nucleus, as a protected urban unit and as culturally-historical and natural significance of the area Forum-Obala. On that bases the specific character of the historical town, its criteria and corresponding capacities should be preserved. Forum-Obala should be cultivated for social contacts as a high quality space surrounded by cultural and historical heritage and natural beauty. Modern life and business centres should be previewed at the areas of new Zadar.

As the public opinion offered resistance in the year 1989 GUP wasn't set forth at the Municipal Assembly but three years later in 1992, in the new Croatian state, the Assembly accepted it although in a new redaction and with completely changed standpoints, being now more culturological than before. Shortly after that certain criticism seemed to arise at the accepted GUP. All that criticism was constituted as a new proposal of "changes and amendments", but now from the opposite aspect, based primarily on market and technical criteria. The idea of an integrated Town comes to light again while the specific status of the historical nucleus isn't taken in consideration. However in the regime of building it is mentioned and included in "zone A" together with complete urban infrastructure. The solution out of these controversies on space organisation of the town of Zadar the author sees in holding of multidisciplinary conference which should establish the general concepts as a frame for the successful practical operation.